

ваною злочинністю. Ця здатність у величезній мірі визначається не природними, не матеріальними ресурсами, які має країна, а ресурсами управління, їх здатністю випереджати криміналітет у здійсненні кроків до подолання "тіні" у економіці, політиці, до проведення такого реформування у цих сферах, які поступово знімають причини існування тіньової економіки, долають нагромадження протиріч у соціально-економічному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ларичев В.Д., Покаместов А.В., Щербаков В.Ф. Понятие и особенности организованной преступной деятельности в сфере экономики // Государство и право. – 2003. – № 12.

2. Организованная преступность /Под ред. А.И. Долговой. –М., 1998.

3. Рогов И.И. Экономика и преступность. –Алма-Ата, 1991.

4. Буг В.В. Детерминация организованных форм экономической злочинності // Борьба с организованной злочинністю і корупцією. –К.: Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю, 2001.

5. Привалов К.В. Теневая экономика (теоретико-правовой анализ). –СПб., 1998.

6. Водько Н.П. Уголовно-правовая борьба с организованной преступностью: Научно-практическое пособие. – М., 2000. –С.15-17.

Надійшла до редколегії 25.10.2005

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. ОБЩЕСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЗОВАННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Предоставлена обшая характеристика организованной преступности относительно экономических основ и видов деятельности, методологические основы раскрытия ее сущности, показано отличие организованной преступности от экономической.

PREDBORSKY V.A. SOCIOECONOMIC DETERMINANTS TO DEVELOPMENT OF THE ORGANIZED ECONOMIC CRIMINALITY

The general characteristic of the organized crime concerning economic bases and kinds of activity, methodological bases of disclosing of its essence is given; difference of the organized crime from economic is shown.

П.І. ПУШКАРЕНКО

канд. екон. наук, доц.

Сумська філія Харківського національного ун-ту внутрішніх справ

УДК 338.054.23

КОРУПЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИЙ ІНСТИТУТ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто основні форми корупційної діяльності, схожі для різних країн світу, та їх соціально-економічні наслідки. Пропонується комплексний підхід до розробки і реалізації стратегії боротьби і подолання корупційної тінізації економіки.

Сьогодні найбільш серйозним викликом новій українській владі і найбільш небезпечною загрозою демократичному розвитку й економічній безпеці суспільства є корупція. Проблемами корупції переважно займаються юристи. Наше ж дослідження лежить у контексті суто політико-економічної площини – з'ясування сутності та впливу корупції як суспільно небезпечного інституту тіньової економіки на сучасну економічну безпеку України. Окремі аспекти такого підходу розглядаються у працях, присвячених тіньовій економіці, вітчизняних (А.В. Базилока, С.О. Коваленка, В.П. Поповича, О.В. Турчинова) та зарубіжних дослідників (П. Гутмана, Т. Заславської, Т. Корягіної, Л. Тимофєєва, Е. Фейга), хоча ця проблематика є надзвичайно актуальною, особливо для України, і сьогодні.

Корупція (лат. corruption – порча, підкуп, розбещення) буквально означає зловживання державною владою для власної вигоди або «продажності службових дій». За образним висловом Вальтера Скотта, всяка влада розбещує, а абсолютна влада розбещує абсолютно. Сутнісна правове визначення корупції, звичайно, спирається на Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 5.10.1995 р., у якому вказується, що під корупцією розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг та інших переваг [1, с.266]. За «Економічною енциклопедією», корупція – це негативне соціальне явище, яке, передусім, означає зловживання державною владою для власної

вигоди і заподіє шкоду правовим і моральним засадам функціонування суспільства [2, с.86].

Більш широке трактування корупції, коли її суб'єктом може бути не тільки посадова особа, дає Міждисциплінарна група з корупції Ради Європи: «Корупція – це хабарництво та будь-яка інша винагорода особі, якій доручено виконання певних обов'язків у державному або приватному секторі, що веде до порушень зобов'язань, покладених на неї за статусом державної посадової особи, приватного співробітника, незалежного агента, або іншого роду відносин з метою отримати будь-які незаконні вигоди для себе та інших» [3, с.71]. На основі досвіду різних країн Секретаріат ООН включає у це поняття:

- крадіжки;
- привласнення державної власності посадовими особами;
- зловживання посадовим становищем з метою отримання невинуватених особистих вигод (пільг, переваг) у результаті неофіційного використання визначеного статусу;
- конфлікт інтересів між суспільним обов'язком і приватною корисністю.

На нашу думку, сутнісна особливість корупції полягає в тому, що вона не є окремим економіко-правовим явищем, а інституціонально-базовою складовою тіньової економіки. Оскільки інститут (лат. Institute - установа) - це порядок; певні норми поведінки, господарсько-правові «правила гри», то економічна діяльність, яка відповідає встановленим правилам і нормам, називається «легальною (офіційною)», тоді як невиконання або відхилення (дисфункція) від встановлених правил є критерієм участі у підпільній (неформальній) економіці [4, с.990].

Звідси, з нашої точки зору, *корупція – це незативне поліморфне соціально-економічне явище, що виникає у процесі реалізації тіньових економічних відносин між посадовими особами та іншими суб'єктами економічного порядку з метою задоволення корисливих інтересів через комерціалізацію функціональних обов'язків, суспільних благ і цінностей*. Своїм корінням сутнісного походження корупція сягає у неправильні, неадекватні існуючій політико-економічній системі дії владних, регулюючих і контролюючих структур, форми і методи господарювання, а також соціально-психологічні спотворення господарсько-правової поведінки посадових осіб та інших суб'єктів, які входять у суперечність з об'єктивними економічними законами і не відповідають інтересам переважної більшості населення.

Науково-теоретичний аналіз корупції дає можливість узагальнити надто схожі для різних країн основні її форми у державному, муніципальному та приватному секторах: хабарництво, зловживання владою або посадовим становищем, перевищення влади або посадових повноважень, розкрадання державної, муніципальної та колективної власності, казнокрадство і нецільове використання бюджетних коштів, службове шахрайство у фінансово-кредитній сфері та ціноутворенні, адміністративний монополізм, одержання комісійних за влаштування на роботу, призначення на відповідальні посади своїх довірених осіб, отримання вигідних контрактів, державних замовлень, кредитів, податкових пільг та митних преференцій, «державний дорожній рекет», надання чиновникам надмірної «гостинності», «самим собі» закордонних високооплачуваних відряджень, отримання «мзди» від підлеглих у вигляді щотижневих або щомісячних плат у встановлених розмірах для наступного передання «нагору», субсидування

політичних компаній, зокрема виборів; лобіювання та логаринг (торгівля політичним голосом) [5, с.43-49].

У зв'язку з тим, що корупційні відносини є «взаємовигідною угодою і домовленістю» (Ю. Зубов) між чиновником та особою, яка користується його послугами, і обидві сторони зацікавлені у не розголошуванні, корупція як асоціально-економічне явище має високий коефіцієнт латентності і тому дуже важко визначити її справжній рівень. За даними науково-теоретичних розробок з усієї кількості злочинів, пов'язаних з корупцією, реєструється не більше 1 %.

Як відомо, вершиною «айсберга» корупції як інституту тіньової економіки є її антисоціальний кримінальний сегмент у двох основних формах: організованої злочинності та економічної (за визначенням американського кримінолога Е. Сатерленда) «білокомірцевої» злочинності. Суб'єкти цих форм корупції «співпрацюють» з органами державного управління і контролю у привласненні надвисокого «сукупного тіньового доходу». О.М. Бандурка зазначає, що чим впливовішим є державний апарат, тим більшим є ризик зростання злочинності у сфері службової діяльності [6, с.6, 79]. За офіційними даними, з початку адміністративної реформи у грудні 1999 р. чисельність апарату Секретаріату Кабінету Міністрів України збільшувалася 18 разів, апаратів інших центральних органів виконавчої влади – в 95 разів. Чисельність державних службовців зросла на 21 %.

Масштаби й наслідки корупції в Україні є чинником, який дестабілізує суспільне життя та ставить під загрозу конституційний лад держави. Хоч за даними доповіді провідної спеціалізованої організації Transparency International «Барометр міжнародної корупції-2005» рейтинг України за рівнем корупційності серед 149 країн зріс з 122 до 107 місця, корупція залишається найбільш зловласно-впливовим інститутом тіньової економіки та найважливішим негативним чинником міжнародного іміджу України. За оцінками екс-керівництва держави, у суспільстві «криміналізовані» і «тінювані» буквально всі сфери (Л. Кучма), зокрема у медицині, освіті тощо, корупція становить соціальну норму (П. Порошенко). Практично у всіх структурних підрозділах органів влади та на всіх рівнях управління збереглася стійка тенденція поширення корупції. Дальше підвищення рівня тінізації і корупційності економіки і політики загрожує суспільству Великою кримінальною (замість «Пома-ранчевої») революцією, зловласним переродженням нашої перехідної економічної системи не в соціально ринкову, а в зловласно-кримінальну, яка базується на кримінальній «прихватуванні» власності, кримінальному бізнесі (підприємстві) та «сірому» і «чорному» кримінальному ринку. По суті такий вплив корупційної тінізації економіки на суспільство можна назвати «війною без крові», але з великими жертвами для держави і населення.

У перехідній економіці особливого розмаху набуло масове корупційне розкрадання державної власності, в тому числі у процесі її роздержавлення і приватизації. Щоб підрахувати масштаби такого розкрадання, науковці вивели індекс «розкрадання держави». У Словенії цей показник становив 7 пунктів, у Латвії – 30, у Росії – 32. Вважаємо, що в Україні він є вищим. Про це яскраво свідчить майстерно винайдений і реалізований механізм роздержавлення і приватизації власності. С.Г. Кара-Мурза, який проводив аналітичну експертизу законопроекту про приватизацію називає її «самою величезною в історії людства акцією по експропріації – насильницькому вилученню власності» і «небувалим в історії зговором між бюрократією і злочин-

ним світом» [7]. Чи ж жарт – умовити народ віддати його власність задарма, з якої він регулярно отримував великі дивіденди (хоча б у вигляді низьких цін і безплатного житла, освіти, охорони здоров'я)? Тільки вдумавшись, як можна було умудритися «продати» майже половину промислового потенціалу п'ятидесятимільйонної європейської країни, що створювався протягом життя кількох поколінь, через посередників за приватизаційні сертифікати ціною 2-10 дол. «своїм людям» з купки колишньої номенклатури та криміналітету – у цілому за вартість одного (правда, великого) літака – до 180 млн. дол. [8, с.5]. У цьому зв'язку можна нагадати, що, за свідченням історика V ст. Сільвіона, розгул корупції державних чиновників зумовив епоху занепаду (а потім і падіння) колись могутньої держави – Римської імперії.

Інструментом здійснення корупції є хабарництво, економічна природа якого полягає у врегулюванні ціни за незаконність дій або їх заборону. Майже 30 % опитаних українців і членів їх сімей дають хабарі, значно більше втрачають коштів на мзду, ніж на оплату податків. Боротьба з цим ганебним явищем неефективна. Як зазначив міністр внутрішніх справ Юрій Луценко, за 2005 рік розкрито понад 4000 випадків хабарництва проти 3080 у 2004 р (притягнуто 37 осіб), 1200 працівників органів влади та управління спіймано на службових злочинах, у тому числі 18 екс-голів облдержадміністрацій, 21 заступник, п'ять екс-голів обласних рад, 72 голів екс-і нинішніх райдержадміністрацій, 60 міських голів та голів міськрад. До речі, ставки хабарників останнім часом значно збільшилися. Якщо раніше можна було «вирішити питання» приблизно за 4,5 тис. грн., то сьогодні середньостатистичний хабар становить вісім тисяч гривень [9, с.9]. Загальна сума збитку від службових злочинів становить 22 млрд. грн., 17 з них відшкодовані. Погані наслідки злочинів, писав Вальтер Скотт, живуть довше самих злочинів.

У Зверненні Президента України до Верховної Ради «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році» відмічається, що новою владою завдяки народу зруйновані підвалини авторитарно-корупційної системи, послаблена та позбавлена державної підтримки система олігархічного контролю економіки, різко порушена корупційна вертикаль влади [10, с.1]. Та, на нашу думку, повна і остаточна перемога у боротьбі з корупцією в Україні ще попереду. Ключовим завданням «Помаранчевої» влади із залученням всього українського народу є здійснення цілого комплексу радикальних економічних, судово-правових, організаційних, кадрових і силових заходів, спрямованих на рішуче обмеження корупції як інституту тінізації економіки і збагачення певного кола людей за рахунок обкрадання всього суспільства, бо сьогодні це найбільша загроза національній безпеці нашої держави. Причому, вважаємо, що корупція зникне тільки тоді, коли: а) до влади не будуть прилучатися люди, які використовують її

для власного незаконного збагачення; б) корупційна діяльність матиме неминучість покарання; в) влада буде відокремлена від бізнесу; г) буде скасована недоторканість депутатів усіх рівнів; д) забезпечуватиметься відповідальність суддів за винесені рішення тощо.

Це можливо лише за допомогою його величності Закону, верховенства права, чіткого розмежування між законними і незаконними службовими діями. Найбільш органічними інституціональними перебудовами унеможливлення корупції стануть саме соціально-правова держава і демократичне громадянське суспільство, де правові норми становляться нормами життєвої необхідності, честі, совісті і моралі. Гадаємо, вихід українського суспільства із корумпованої криміналізації і організованої службової злочинності має відбуватися за формулою: «соціальна культура + активність громадян + невідворотність відповідальності за злочини». Сьогодні перед Помаранчевою революцією постає нове завдання – перетворити дух Майдану у конкретні справи матеріально зростаючого потенціалу заможної української економіки та високого народного добробуту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 р., № 356/95-ВР // ВР України. –1995. -№ 34. -Ст.266.
2. Економічна енциклопедія: У 3-х т. -Т.2 /Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. –К.: Видавничий центр «Академія», 2001. -848 с.
3. Мазур І. Корупція як інститут тіньової економіки // Економіка України. –2005. -№ 8. -С.68-74.
4. Feige E. L. Defining and Estimating Underground and Informal Economies: The New Institutional Economics Approach // World Development. -1990. -V.18. -№ 7.
5. Пушкаренко П., Логвиненко М. Генезис і соціально-економічні наслідки тіньової економіки // Економіка України. –2004. -№ 10. -С.43-49.
6. Шлях України до економічної безпеки: Матеріали наук.-практ. конф., 16-17.04.2004 р. –Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. -156 с.
7. Кара-Мурза С. Приватизація по-Чубайсу // Правда. -9-12.08.2002.
8. Національна безпека і оборона. –2003. -№ 9. -С.4-52.
9. Луценко Ю.В. Міліція хліб дарма не їсть // Урядовий кур'єр. –20.12.2005.
10. Звернення Президента України до Верховної Ради України у зв'язку з Посланням Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році // Урядовий кур'єр. –10.02.2006.

Надійшла до редколегії 20.06.2006

ПУШКАРЕНКО П.И. КОРРУПЦИЯ – ОБЩЕСТВЕННО ОПАСНЫЙ ИНСТИТУТ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ
Рассмотрены основные формы коррупционной деятельности, похоже для разных стран мира, и их социально-экономические следствия. Предлагается комплексный подход к разработке и реализации стратегии борьбы и преодоления коррупционной тенизации экономики.

PUSHKARENKO P.I. CORRUPTION IS THE DANGEROUS SOCIAL INSTITUTION OF A SHADY ECONOMICS

The basic forms of corruption activity similar for the different countries of the world, and their social and economic consequences are considered. The complex approach to development and is offered to realization of strategy of struggle and overcoming shade corruption's economy.